

KS. JANUSZ CZERSKI

Opole–Wrocław

Duch Święty w życiu Kościoła i wiernych

W tekstach Starego i Nowego Testamentu często pojawiają się wzmianki o Duchu Świętym i wskazują na szeroki zakres działania Ducha Świętego, które obejmuje całą rzeczywistość stworzoną oraz historię zbawienia. Już prorok Joel zapowiadał, że w czasach eschatologicznych Bóg wyleje obficie Ducha Świętego:

Wyleję Ducha mego na wszelkie ciało, a synowie wasi i córki wasze będą prorokować, starcy wasi będą śnili, a młodzieńcy wasi będą mieć widzenia [...] I uczynię znaki na niebie i na ziemi (Jl 3,1–3; por. Dz 2,17–21).

Obietnica ta została zrealizowana w dniu Zielonych Świąt. W pierwszym przemówieniu po zesłaniu Ducha Świętego św. Piotr powiedział: „Bo dla was jest obietnica i dla dzieci waszych, i dla wszystkich, którzy są daleko” (Dz 2,39).

Duch Święty działa wszędzie. Tworzy i przekształca kosmos, Kościół, społeczności ludzkie i konkretnego, indywidualnego człowieka. Duch Święty jest twórcą historii i kultury, jest siłą i mocą, która wszystkim kieruje i prowadzi. O działalności Ducha Świętego w poszczególnych wiernych, w Kościele i w całej ludzkości wspominają wielokrotnie dokumenty II Soboru Watykańskiego¹

¹ A. Jankowski, *Zarys pneumatologii Nowego Testamentu*, Kraków 1982, s. 5.

Nie sposób w jednym artykule przedstawić tę szeroką panoramę działania Ducha Świętego. Niniejsze opracowanie ogranicza się zatem do zaprezentowania tylko dwóch przejawów tej działalności Ducha Świętego, a mianowicie: 1) w charyzmatach obecnych w Kościele i 2) w życiu chrześcijanina.

1. Charyzmatyczne dary Ducha Świętego

a) Terminologia i pojęcie

Charyzmatyczne dary Ducha Świętego określają w Nowym Testamencie terminy χάρισμα, διακονία, ἐνέργημα i πνευματικόν. Słowo χάρισμα jest rzeczownikiem pochodzącym od czasownika χαρίζομαι i ma znaczenie: okazywanie względów, dobrodziejstwo, dar². Czasownik χαρίζομαι oraz pochodzący od niego rzeczownik χάρισμα wywodzą się od rdzenia χάρις (łaska). Termin χάρισμα w formie fleksyjnej występuje w Nowym Testamencie 17 razy, z tego 14 razy w listach św. Pawła, 2 razy w listach pasterskich i raz w 1 P 4,10. Poza pismami Nowego Testamentu występuje rzadko i raczej w późniejszej literaturze greckiej. W Ps 30,22 χάρισμα tłumaczy hebrajskie מִלּוּדָה (miłosierdzie). Najstarszymi pismami Nowego Testamentu, które posługują się słowem χάρισμα są: 1 Kor i Rz. W tych listach św. Pawła χάρισμα łączy się z pojęciem „łaski” (χάρις) lub „Ducha” (πνεῦμα). Jako dar łaski (χάρισμα) u Pawła opisuje podstawową łaskę odkupienia i życia wiecznego (Rz 5,15–16; 6,23). Jako dar dobroci Boga (χάρισμα) określa różne dary indywidualne lub przywileje wspólnoty chrześcijańskiej (2 Kor 1,11; Rz 11,29)³ Wreszcie najbardziej charakterystyczne znaczenie słowa χάρισμα jako pojęcia ściśle związanego z ideą łaski (χάρις) znajduje się u św. Pawła w 1 Kor 12 – 14 i Rz 12. W tych dwóch listach apostoł określa terminem χάρισμα rozmaite nadprzyrodzone sprawności, ekstatyczne, spektakularne zjawiska występujące w Kościele jako przejawy działalności Ducha Świętego⁴. Inne określenie darów Ducha Świętego, to διακονία (usługiwanie). Termin ten podkreśla społeczną funkcję charyzmatów. Dary Ducha Świętego nie są osobistym kapitałem, którym można posługiwać się dla własnej korzyści, lecz mają służyć budowaniu i ubogacaniu Kościoła. Διακονία nie

² H. Conzelmann, χάρισμα, TWNT IX, s. 393.

³ F. A. Sullivan, *Charyzmaty i odnowa charyzmatyczna. Studium biblijne i teologiczne*, Warszawa 1992, s. 14.

⁴ Conzelmann, χάρισμα, s. 395.

jest synonimem χάρισμα, lecz pojęciem o szerszym znaczeniu: usługiwaniem jest wszystko, co ma na uwadze dobro całej wspólnoty⁵. Kolejny termin ἐνέργημα (działanie) jest określeniem specyficznym Pawłowym. Występuje tylko w 1 Kor 12,6.10 i akcentuje działanie jako aktywne wykorzystanie darów Ducha Świętego. Jest to pojęcie nadrzędne w stosunku do dwóch poprzednich⁶. Określenia te są zatem sobie podporządkowane. Najogólniejsze znaczenie ma „działanie”, któremu podporządkowane jest „usługiwanie”, w ramach którego występują charyzmaty. Nie wszyscy się z tym godzą. R. Giesriegl, na przykład, uważa, że chodzi tu raczej o różne aspekty tych samych darów duchowych⁷.

Określenie πνευματικόν-πνευματικά, czyli dary Ducha Świętego (dary duchowe) występuje u św. Pawła: 7 razy w 1 Kor oraz raz w Rz i raz w Ef. Określenia: χάρισμα i πνευματικόν funkcjonują w tych listach jako synonimy⁸.

Charyzmat jest w pojęciu Nowego Testamentu darem, a więc czymś czego nie można wypracować, wymusić na Bogu, wyćwiczyć. Dary łaski można co najwyżej wymodlić.

b) Obecność charyzmatów w Kościele

Świadomość posiadania darów charyzmatycznych oraz interwencji Ducha Świętego szczególnie intensywnie przeżywał Kościół archaiczny. Wystarczy tu uważna lektura Dziejów Apostolskich. W dzień Zielonych Świąt objawia się dar języków. Działalności apostołów i diakonów towarzyszą cuda (np. Dz 3), cudowne wydarzenia (np. chrzest Korneliusza: Dz 10).

W ten sposób Kościół przejmuje charyzmatyczne moce Ducha Świętego obecne w życiu i działalności Jezusa, zgodnie z jego manifestem ogłoszonym w dniu wniebowstąpienia:

⁵ Ch. Wolff, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther* (THNT 7 II), Berlin 1982², s. 102.

⁶ Tamże.

⁷ R. Giesriegl, *Die Sprengkraft des Geistes. Charismen und Apostolischer Dienst des Paulus im 1. Korintherbrief* (Hochschulschriften, Forschungen 2), Thaur 1989, s. 86–89.

⁸ J. Kremer, πνευματικός, EWNT III, kol. 291–192. Innego zdania jest Sullivan (*Charyzmaty i odnowa charyzmatyczna*, s. 17), który twierdzi, że terminy te nie są synonimami i należy je odróżniać. Πνευματικά dotyczy przede wszystkim języków i prorocत्व.

Idźcie na cały świat, głoscie Ewangelię całemu stworzeniu. Kto uwierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony [...] A tym, którzy uwierzą będą takie znaki towarzyszyły: w moim imieniu będą wyrzucać złe duchy, będą mówić nowymi językami i będą brać węże w ręce, a choćby wypili coś trującego, nie zaszkodzi im. Na chorych będą kłaść ręce a oni powrócą do zdrowia (Mk 16,15–18).

W tych słowach Chrystus zagwarantował Kościołowi dary Ducha Świętego, charyzmaty⁹

c) Katalogi charyzmatów

Apostoł Paweł podaje trzy katalogi charyzmatów: Rz 12,6–8; 1 Kor 12,8–10 i 12,28–30. W pierwszym katalogu charyzmatów w Rz 12,6–8 apostoł ma na uwadze dary Ducha Świętego udzielane tym, którzy sprawują różne urzędy i posługi w Kościele: „Tak liczni jesteśmy jednym ciałem (σῶμα) w Chrystusie, a pojedynczo członkami jedni drugich, mając według danej nam łaski (κατὰ τὴν χάριν) różne charyzmaty (χαρίσματα)” (Rz 12,5–6a). Jako pierwszy z charyzmatów wymienia św. Paweł prorocтво, przez które należy rozumieć nie tylko dar przewidywania i przepowiadania przyszłości, lecz przede wszystkim charyzmat natchnionego i autorytatywnego przemawiania¹⁰. Obok prorocтва wymienione jest posługiwanie (διακονία). Określenie to w listach św. Pawła łączy się z przepowiadaniem i oznacza służbę przepowiadania (Rz 11,13; 15,31; 2 Kor 3,7–9; 4,1; 5,18; 6,3), lecz w tych przypadkach termin „przepowiadanie” występuje w genetiwie. Posługiwanie może też wskazywać na urząd diakona (Rz 16,1; Flp 1,1; por. Dz 6,1–2; 1 Tm 3,8nn). Wreszcie Paweł nazywa posługiwaniem zbieranie kolekty na biednych (2 Kor 8,4; 9,1.12–13). W katalogu charyzmatów posługiwanie nie posiada jednak żadnego z tych znaczeń, lecz określa rozmaite formy posług w Kościele¹¹. Kolejny dar określony jako παράκλησις (podnoszenie na duchu, napominanie), jest umiejętnością niezbędną w przepowiadaniu

⁹ J. Ernst, *Das Evangelium nach Markus* (Regensburger Neues Testament), Regensburg 1981, s. 495.

¹⁰ U. B. Müller, *Prophetie und Predigt im Neuen Testament. Formgeschichtliche Untersuchung zur urchristlichen Prophetie* (Studien zum Neuen Testament 10), Gütersloh 1975, s. 37–46; F. Schneider, *προφήτης*, EWNT III, kol. 447–448.

¹¹ K. Romaniuk, *List do Rzymian. Wstęp — przekład z oryginału — komentarz* (PNT VI 1), Poznań-Warszawa 1978, s. 242.

oraz w relacjach indywidualnych w ramach wspólnoty kościelnej¹². Oprócz napominania występuje nauczanie, charyzmat bliski prorocत्वu, lecz mniej uroczysty, zwyczajny, odnoszący się do grupy nauczycieli w Kościele, podobnej do uczonych w Piśmie w synagogach izraelskich (1 Kor 12,28; 14,6.26; Ef 4,11; por. *Didache* 15,1–2). Trzy ostatnie w tym katalogu charyzmaty: wydawania zarządzeń, umiejętność rozdzielania jałmużny, radosne miłosierdzie, mają raczej charakter organizacyjny i charytatywny¹³

Katalog charyzmatów w 1 Kor 12,8–10 wymienia na pierwszym miejscu słowo mądrości (λόγος σοφίας), czyli mowę będącą wyrazem mądrości. Chodzi tu oczywiście o mądrość Bożą, która według Pawła streszcza się w „Krzyżu Jezusa Chrystusa” (1 Kor 1,17; 2,2.7–8). Słowo mądrości to umiejętność stawiania problemów, dyskusowania, przekonywającego argumentowania¹⁴. Obok słowa mądrości wymienione jest słowo poznania (λόγος γνώσεως), dar, który łączy się raczej z charyzmatem prorocत्वu (por. 1 Kor 13,2). Jest to umiejętność praktycznej interpretacji natchnionej mowy, umiejętność pouczania, jak należy postępować, jak odczytać wolę Bożą¹⁵. Kolejnym charyzmatem jest dar wiary (πίστις). Nie chodzi o postawę wiary, jaka cechuje każdego chrześcijanina, lecz o wiarę nadzwyczajną, będącą wyrazem bezgranicznego zaufania Bogu. Taka wiara potrafi nawet czynić cuda (por. Mk 9,23; 11,23; Mt 17,20)¹⁶. Dwa kolejne charyzmaty przypominają działalność Chrystusa. Są to: dar uzdrawiania (χαρίσματα ἰαμάτων) i dzieła pełne mocy (ἐνεργήματα δυνάμεων), przez które rozumie się egzorcyzmy¹⁷. Z kolei katalog wymienia dar prorocत्वu, który zostaje bardziej szczegółowo omówiony w 1 Kor 14. Z charyzmatem prorocत्वu łączy się dar rozróżniania duchów (διακρίσεις πνεύματων), czyli umiejętność oceny prorocत्वu, czy pochodzi ono rzeczywiście od Boga, czy też od szatana (por. 1 Tes 5,19–21; 1 J 4,1). Katalog kończą dwa charyzmaty ekstatyczne: rodzaje języków oraz interpretacja języków. Żaden inny charyzmat nie posiada tak mocnego ekstatycznego charakteru, jak rodzaje języków (γένη γλωσσῶν). Chodzi tu o dar polegający na uwielbianiu Boga przy pomocy słów niezrozumia-

¹² H. Schlier, *Der Römerbrief* (Herder TKNT VI), Freiburg-Basel-Wien 1979², s. 371.

¹³ U. Wilckens, *Der Brief an die Römer* (EKK VI 3), Zürich-Einsiedeln-Köln-Neukirchen-Vluyn 1982, s. 15–16.

¹⁴ Wolff, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, s. 103.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Giesriegl, *Die Sprengkraft des Geistes*, s. 165.

¹⁷ O. Knoch, *Der Geist Gottes und der neue Mensch. Der Heilige Geist als Grundkraft und Norm christlichen Lebens in Kirche und Welt nach dem Zeugnis des Apostels Paulus*, Stuttgart 1975, s. 149.

łych dla otoczenia (1 Kor 14,14–17), przy czym świadomość charyzmatyka zostaje wyłączona (1 Kor 14,14)¹⁸. Dar ten określany jest również jako glosolalia lub mówienie innymi językami (λαλεῖν ἑτέροις γλώσσαις; Dz 2,4; por. 1 Kor 12,30; 13,1; 14,2.4.5.6.13.19.23.27.39). Ponieważ ten rodzaj modlitwy jest niezrozumiały dla otoczenia, konieczny jest charyzmat tłumaczenia glosolalii — charyzmat interpretacji języków (ἑρμηνεία γλωσσῶν).

Trzeci katalog charyzmatów w 1 Kor 12,28–30 wylicza obok darów Ducha Świętego już poprzednio wymienionych trzy nowe: apostołat, udzielanie pomocy i kierowanie.

Problemem dyskusyjnym wśród uczonych jest, kogo Paweł ma na myśli mówiąc o apostołach. Zdaniem J. Broscha należy rozróżnić dwa rodzaje apostołatu: hierarchiczny, którego posłannictwo pochodzi bezpośrednio od Chrystusa oraz charyzmatyczny, polegający na sprawowaniu określonego urzędu w konkretnym Kościele¹⁹. Pogląd ten jest jednak odosobniony. Charyzmat apostołatu ma charakter misyjny i przejściowy. Apostoł przez swoje przepowiadanie zakłada fundamenty Kościoła, nie spełnia jakiegoś urzędu w założonej przez siebie wspólnotie i nie należy do niej i nie stoi na czele założonego przez siebie Kościoła. Na jego przepowiadaniu bazują następnie prorocy i nauczyciele²⁰. Takie rozumienie apostołatu funkcjonuje w Kościele wschodnim. W kalendarzu liturgicznym Kościoła bizantyjskiego cesarz Konstantyn i jego matka Helena mają tytuły apostołów, ponieważ wprowadzili oni chrześcijaństwo do cesarstwa bizantyjskiego. Podobnie apostołami są nazwani w kalendarzu Kościoła słowiańskiego książę Włodzimierz i jego matka Olga, ponieważ ich zasługą było wprowadzenie chrześcijaństwa na Rusi kijowskiej.

Charyzmat pomagania (ἀντιλήμψεις l. mn. od ἀντιλημψις) przypomina wymieniony już w katalogu Rz 12,6–8 dar udzielania jałmużny, lecz posiada oryginalny aspekt: charyzmatyczna troska o biednych i chorych²¹. Współczesnym przykładem posiadania tego rodzaju charyzmatu może być Matka Teresa z Kalkuty. Oryginalny jest następnie dar kierowania. Grecki termin κυβέρνεισις (tu w l. mn.) oznacza sztukę nawigacji, a w przenośnym sensie umiejętność kierowania i rządzenia. Jako charyzmat jest to uzdolnienie

¹⁸ Giesriegl, *Die Sprengkraft des Geistes*, s. 171.

¹⁹ J. Brosch, *Charismen und ämter in der Urkirche*, Bonn 1951, s. 95–106.

²⁰ R. Schnackenburg, *Schriften zum Neuen Testament. Exegese in Fortschritt und Wandel*, München 1971, s. 354.

²¹ Wolff, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, s. 114; Giesriegl, *Die Sprengkraft des Geistes*, s. 176.

do kierowania wspólnotą chrześcijańską²². W w. 29–30 lista charyzmatów zostaje powtórzona w formie retorycznych pytań.

Zredagowane przez Pawła katalogi charyzmatów nie podają pełnego ich spisu. Są to tylko przykłady darów Ducha Świętego. Działania Ducha Świętego nie można ująć w jakiś schemat, zestawić w katalog, zgodnie z tym, co powiedział Chrystus do Nikodema: „Wiatr (πνεῦμα, również Duch) wieje (πνεῖ, również tchnie) gdzie chce” (J 3,8).

d) Charyzmaty we współczesnej teologii

Dziś teologia przyjmuje, że istnieje znacznie więcej charyzmatów niż wyliczają je katalogi apostoła. Zwraca się na przykład uwagę na charyzmat małżeństwa, dziewictwa, działalności charytatywnej (radosne miłosierdzie wspomina Rz 12,8), służby, przepowiadania itd.²³.

Kryterium prawdziwości, autentyczności charyzmatów określił już św. Paweł w 1 Kor 12,7: „Duch Święty objawia się każdemu dla wspólnego dobra” Kryterium prawdziwości stanowi więc budowanie Kościoła, służba wspólnotcie, a nie rozbijanie wspólnoty, jak to miało miejsce w Koryncie.

W okresie posoborowej odnowy odżyła w Kościele świadomość charyzmatyczna, powstał ruch charyzmatycznej odnowy. Nie jest to zresztą zjawisko oryginalne, właściwe tylko naszym czasom. Tego rodzaju ruchy zawsze pojawiały się w Kościele jako reakcja przeciw skostniałym strukturom religijnym i zmierzały do odnowy, do przywrócenia pierwotnej gorliwości. Ten szlachetny pęd jest niewątpliwie dziełem Ducha Świętego, lecz jeżeli w pewnym momencie przestaje liczyć się z tradycją, staje się radykalny i nabiera form strukturalnych, zatracza znamiona charyzmatyczności i może być tylko złudzeniem, próbą poszukiwania oryginalności, na skutek znudzenia formami tradycyjnymi²⁴.

Charyzmaty nie są jednoznaczne z talentami, uzdolnieniami. Talenty są wrodzone, można je rozwijać. Charyzmaty natomiast są darami łaski. Można je wprawdzie rozwijać, lecz inną drogą niż talenty, a mianowicie przez rozwój życia wewnętrznego i modlitwę, a w każdym razie nie przez sztucznie wywoływaną ekstazę²⁵.

²² Giesiegl, *Die Sprengkraft des Geistes*, s. 177.

²³ B. Snela, *Charyzmat II: W teologii*, EK III, kol. 96.

²⁴ L. Balter, *Charyzmatyczny ruch*, EK III, kol. 98–99.

²⁵ Snela, *Charyzmat*, kol. 96.

2. Duch Święty w życiu chrześcijanina

a) Duch Święty jako dar dla wierzących

W pierwszym wystąpieniu w dniu Zielonych Świąt Apostoł Piotr powiedział: „Niechaj każdy z was ochrzci się [...] a weźmiecie w darze Ducha Świętego” (Dz 2,38). Chrzest jest zatem normalną drogą otrzymania Ducha Świętego, jest pierwszym kontaktem chrześcijanina z Duchem Świętym²⁶. Jest to kontakt realny, rzeczywisty. Od tego momentu Duch Święty wypełnia ochrzczonego całkowicie. Na konieczność odrodzenia się przez chrzest, której rezultatem jest posiadanie Ducha Świętego zwraca uwagę również autor czwartej Ewangelii w rozmowie Chrystusa z Nikodemem: „Amen, amen mówię ci: «Jeśli ktoś nie odrodzi się z wody i z Ducha, nie może wejść do królestwa Bożego»” (J 3,5). Dwukrotne amen (ἀμήν) na początku logionu Jezusa świadczy o specjalnym znaczeniu tej wypowiedzi²⁷

Na fakt udzielania przez Boga Ducha Świętego wierzącym powołuje się św. Paweł w pierwszym swoim liście, skierowanym do młodego Kościoła w Tesalonikach: „Bóg nie powołał nas do nieczystości, lecz do uświęcenia. A więc kto odrzuca [to], nie człowieka odrzuca, lecz Boga który daje wam swego Ducha Świętego” (1 Tes 4,7–9). Charakterystyczne, że Paweł mówiąc o udzielaniu przez Boga wiernym Ducha Świętego posługuje się tu formą czasu teraźniejszego διδόντα, co wskazuje, że ma na myśli czynność Boga o stałym charakterze. Bóg nie udziela chrześcijaninowi Ducha Świętego tylko raz w czasie chrztu, lecz czyni to stale i systematycznie²⁸.

W innym aspekcie o posiadaniu Ducha Świętego przez wierzących pisze apostoł w 1 Kor 12,13:

W jednym Duchu wszyscy (πάντες) zostaliśmy ochrzczeni (ἐβαπτίσθημεν) w jedno ciało, czy to Judejczycy, czy to Grecy, czy to niewolnicy, czy to wolni. Wszyscy (πάντες) też zostaliśmy napojeni (ἐποτίσθημεν) jednym Duchem.

²⁶ J. Kudasiewicz, *Rola Ducha Świętego w dziejach zbawienia*, w: MPWB VI, Lublin 1983, s. 74.

²⁷ L. Stachowiak, *Ewangelia według św. Jana. Wstęp — przekład z oryginału — komentarz* (PNT IV), Poznań-Warszawa 1975, s. 159.

²⁸ J. Stępień, *Teologia św. Pawła. Człowiek i Kościół w zbawczym planie Boga*, Warszawa 1979, s. 115.

Organiczną jedność różnych grup etnicznych i społecznych, tak silnie w starożytności rozdzielonych, sprawia ten sam Duch Święty. Posiadanie Ducha Świętego przez wierzących nie jest wyjątkowym darem charyzmatycznym, udzielanym tylko wybranym. Dar ten staje się udziałem wszystkich ochrzczonych, co wyraźnie podkreśla dwukrotne πάντες (wszyscy).

Kolejna wypowiedź Pawła o posiadaniu daru Ducha Świętego przez ochrzczonych znajduje się w 1 Kor 12,3:

Zapewniam was, że nikt w Duchu Boga nie mówi: „[Niech będzie] przeklęty (ἀνάθεμα) Jezus”. I nikt nie może powiedzieć: „Panem [jest] Jezus”, chyba że w Duchu Świętym.

Wartość tej wypowiedzi może zakwestionować interpretacja charyzmatyczna, w myśl której Pawłowi chodzi o fakt glosolalii, która jest darem Ducha Świętego. Interpretacja ta nie ma jednak uzasadnienia w kontekście. Bardziej przekonujące jest odniesienie tekstu do wyznania wiary, jakie składają wierzący w Chrystusa²⁹.

Bardzo wyraźnie o posiadaniu Ducha Świętego przez wierzących mówi św. Paweł w Rz 8,9: „Wy już nie jesteście w ciele, lecz w Duchu, jeśli tylko Duch Boga w was mieszka. Jeżeli zaś ktoś nie posiada Ducha Chrystusa, ten do niego nie należy” Posiadanie daru Ducha Świętego stanowi zatem podstawowe kryterium wyróżniające chrześcijanina. Kto nie posiada Ducha Świętego nie jest chrześcijaninem i nie należy do Chrystusa³⁰.

Aby przedstawić fakt obecności Ducha Świętego w ochrzczonym, św. Paweł posługuje się obrazami świątyni, pieczęci i zadatku. Metafora świątyni występuje w dwóch tekstach 1 Kor:

Nie wiecie, że jesteście świątynią (ναός) Boga i że Duch Boga w was mieszka? (1 Kor 3,16).

Czyż nie wiecie, że ciało wasze jest świątynią (ναός) Świętego Ducha, który w was jest? Którego macie od Boga i nie należycie [już] do siebie samych? (1 Kor 6,19).

Jest sprawą dyskusyjną, czy tekst 1 Kor 3,16 ma sens kolektywny, czy też indywidualny, to znaczy, czy mówi on o zamieszkaniu Ducha Świętego w całej wspólnotie chrześcijańskiej Koryntu, w Kościele, czy też w poszczególnych wiernych. Za kolektywną interpretacją zdaje się przemawiać zwrot

²⁹ D. Guthrie, *New Testament Theology*, Leicester-Illinois 1981, s. 551-552.

³⁰ Wilckens, *Der Brief an die Römer*, VI 2, s. 131.

ἐν ὑμῖν (w was)³¹. Za znaczeniem indywidualnym zdaje się natomiast przemawiać kontekst, a zwłaszcza 1 Kor 6,19³². Obydwie interpretacje dają się zresztą pogodzić. Duch Święty zamieszkuje w Kościele i w ten sposób cała wspólnota staje się jego świątynią. Jednocześnie jest On obecny indywidualnie w każdym wiernym, to znaczy w ciele (σάρξ) każdego, który w ten sposób staje się świątynią Ducha Świętego.

W obrazach zadatku jako metaforze udzielania Ducha Świętego przez chrzest mówi św. Paweł w 2 Kor 1,22:

Bóg umacnia (βεβαιῶν) nas z wami ku Chrystusowi (εἰς Χριστόν), i namaścił (χρίσας) nas, i opieczętował (σφραγισάμενος) nas i dał zadatek (ἀρραβῶνα) Ducha w naszych sercach.

Opisana sytuacja chrześcijanina odnosi się do chrztu, na co wskazuje wyrażenie εἰς Χριστόν (ku Chrystusowi lub na Chrystusa; por. Rz 6,3 i Ga 3,27). Za chrztem przemawia również wzmianka o namaszczeniu i pieczętowaniu³³. Słowa mówiące o namaszczeniu i pieczętowaniu występują w aorystach, co wskazuje na czynności historyczne, jednorazowe. Chrzest jest historycznym momentem, w którym chrześcijanin otrzymuje po raz pierwszy Ducha Świętego. Ducha Świętego określa Paweł jako ἀρραβῶν (zadatek). Słowo to w Nowym Testamencie odnosi się wyłącznie do Ducha Świętego (2 Kor 5,5; Ef 1,14). Poza tym występuje w terminologii prawniczej i handlowej jako termin techniczny na oznaczenie zaliczki, gwarantującej uregulowanie całej należności lub jako potwierdzenie roszczeń prawnych³⁴.

Wszystkie omówione teksty Nowego Testamentu wyraźnie zwracają uwagę, że człowiek ochrzczony otrzymuje w darze Ducha Świętego i ta obecność jest w chrześcijaninie realna, rzeczywista.

b) Dary Ducha Świętego dla wierzących

Rzeczywista obecność Ducha Świętego w chrześcijaninie nie jest obecnością statyczną, lecz dynamiczną, aktywną. Pod wpływem Ducha Świętego

³¹ E. Fascher, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther* (THNT 7 II), Berlin 1984³, s. 139; W. Schrage, *Der erste Brief an die Korinther* (EKK VII 1), Zürich-Braunschweig-Neukirchen-Vluyn 1991, s. 305.

³² J. Hainz, *Ekklesia. Strukturen paulinischer Gemeinde-Theologie und Gemeinde-Ordnung* (Biblische Untersuchungen 9), Regensburg 1972, s. 327.

³³ H. J. Klauck, *2 Korintherbrief* (NEB 8), Würzburg 1986, s. 26.

³⁴ H. G. Liddell, R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1977⁹, s. 246.

zmienia się jakoś chrześcijańskiej egzystencji. Duch Święty obdarza wierzącego darami, z których najważniejsze to: dar życia Bożego, dziecięstwo Boże, uświęcenie i wolność.

Dar życia

Najbardziej istotnym darem, jaki przynosi wierzącemu obecność w nim Ducha Świętego jest dar życia. W Rz 8,2 Paweł nazywa Ducha Świętego „Duchem życia” (τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς). Duch Święty jest „Duchem życia”, ponieważ daje życie i gwarantuje jego podtrzymywanie. Przez życie rozumie tu św. Paweł życie w Chrystusie i przeciwstawia je pojęciu grzechu i śmierci. To życie jest wieczne i nie przemija wraz z końcem życia w ciele (Ga 6,8). Życiotwórcze oddziaływanie Ducha w ochrzczonej jest rezultatem usprawiedliwienia: τὸ δὲ πνεῦμα ζωῆ διὰ δικαιοσύνην (Rz 8,10).

O życiu, którym obdarza Duch Święty wierzących mówi Chrystus w czwartej Ewangelii (J 7,37b-39a) w związku ze Świętem Namiotów:

Jeśli kto pragnie, niech przychodzi do Mnie i niech pije. Jak powiedziało Pismo: „Z jego wnętrza popłyną rzeki wody żywej”. To powiedział o Duchu, którego mieli przyjąć ci, którzy w Niego uwierzyli.

Woda żywa jest tu obrazem Ducha Świętego, który jest zasadą życia Bożego. Chrystus stawia przy tym warunek: trzeba w Niego uwierzyć. Tylko Jezus i zjednoczenie z Nim przez wiarę jest drogą, przez którą człowiek otrzymuje Ducha Świętego i dar życia³⁵. Jest to niewątpliwa aluzja do wyznania wiary, składanego w momencie chrztu, gdyż wiara i chrzest wzajemnie się uzupełniają³⁶.

Dziecięstwo Boże

Pojęcie dziecięstwa (lub synostwa) Bożego znane już w Starym Testamencie nabiera u Pawła oryginalnych cech. Przede wszystkim według niego przyczyną sprawczą dziecięstwa Bożego jest Duch Święty. Szczególne znaczenie mają tu dwa teksty. W Rz 8,14-16 apostoł stwierdza:

³⁵ J. Czerski, *Życie*, w: *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, s. 302-302.

³⁶ E. Szymanek, *List do Galatów. Wstęp — przekład z oryginału — komentarz* (PNT VI 2), Poznań-Warszawa 1978, s. 131.

Wszyscy, którzy dają się prowadzić Duchowi Boga są synami Boga. Nie przyjęliście bowiem Ducha niewoli, znowu ku bojaźni, lecz przyjęliście Ducha usynowienia, w którym wołamy: „Abba, Ojcze!” Ten Duch jednocześnie zaświadcza duchowi naszemu, że jesteśmy dziećmi Boga.

Znajdujemy tu formalną definicję dziecięstwa Bożego. Dzieckiem Boga jest przede wszystkim ten, kto daje się kierować przez Ducha Świętego, kto jest posłuszny jego natchnieniom. Następnie stara się Paweł bliżej objaśnić naturę synostwa Bożego przy pomocy dwóch przeciwstawnych obrazów: relacji niewolnika do pana i syna do ojca. W miejsce cechującej postawę niewolnika bojaźni pojawia się miłość. Jeszcze mocniej ideę szczególnych intymnych więzi ochrzczonego z Bogiem podkreśla dalszy kontekst: „Jeśli zaś [jesteśmy] dziećmi, i dziedzicami, dziedzicami Boga, współdziedzicami zaś Chrystusa, jeśli rzeczywiście współcierpimy [z Nim], abyśmy wspólnie [z Nim] zostali otoczeni chwałą” (w. 17)³⁷

Podobny tekst znajduje się w Ga 4,6, lecz jego tłumaczenie zależy od interpretacji spójnika ὅτι, od którego on się zaczyna. Możliwe są więc dwie wersje:

1) „Ponieważ zaś jesteście synami, posłał Bóg Ducha swego Syna do waszych serc, wołającego: «Abba, Ojcze!»” Posiadanie Ducha Świętego jest rezultatem otrzymanego od Boga przybrania za Jego dzieci.

2) „[Na dowód tego], że jesteście synami, posłał Bóg Ducha swego Syna do waszych serc, wołającego: «Abba, Ojcze!»” W myśl tej interpretacji Duch Święty sprawia synostwo Boże.

Zdaniem F. Mussnera „wiarą, chrzest i przyjęcie Ducha Świętego oraz adopcja są wydarzeniami, które następują jednocześnie” Paweł nie zamierzał zatem określić tu logicznego czy czasowego następstwa, lecz mówi o „pneumatycznym doświadczeniu synostwa”³⁸ Znamienne jest natomiast, że apostoł mówi tu o „Duchu Syna swego, wołającego: «Abba, Ojcze!»” Wołanie to przypomina modlitwę Chrystusa w Ogrójcu (Mk 14,36). A zatem w pojęciu Pawła chrześcijanin modli się do Boga tak jak Chrystus, relacje wiernych do Boga są podobne do relacji Chrystusa do Ojca.

³⁷ Romaniuk, *List do Rzymian*, s. 169–172.

³⁸ F. Mussner, *Der Galaterbrief* (Herder TKNT IX), Freiburg-Basel-Wien 1977³, s. 274–275.

Uświęcenie

W 1 Kor 6,11 św. Paweł przeciwstawiając Koryntianom ich poprzedni, pogański styl życia nowemu, chrześcijańskiemu, stwierdza:

Ale obmyliście się, ale zostaliście uświęceni (ἁγιασθητε), ale zostaliście usprawiedliwieni w imieniu Pana Jezusa Chrystusa i przez (ἐν) Ducha Boga naszego.

Czynność uświęcenia została wyrażona w formie pasywnej: ἁγιασθητε, co wskazuje, że wierni nie są zdolni sami się uświęcić. Uświęcenie dokonuje się z zewnątrz, a jego przyczyną narzędziową jest Duch Święty, co wyraża formuła: ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ. Przyimek ἐν ma tu sens narzędziowy: „przez”, co należy tłumaczyć: „zostaliście uświęceni przez Ducha Boga”³⁹. Czasownik ἁγιάζειν i pochodzący od niego przymiotnik ἅγιος mają w Nowym Testamencie przede wszystkim znaczenie ontyczne i wyrażają przynależność do sfery transcendentnej, wyniesienie ponad ogólny poziom, wyłączenie z użycia świeckiego i poświęcenie Bogu⁴⁰. Przez chrzest wierni zostają wyłączeni z grzesznego, pogańskiego świata i włączeni do sfery Bożej, do grona osób poświęconych i należących do Boga⁴¹.

O uświęceniu jako dziele Ducha Świętego wspomina również 2 Tes 2,13:

My zaś powinniśmy zawsze dziękować Bogu za was bracia umiłowani przez Pana, ponieważ Bóg wybrał was sobie jako pierwocinę (ἀπαρχήν) ku zbawieniu przez uświęcenie Ducha (ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος) i wiarę [w] prawdę.

W tekście tym, podobnie jak w 1 Kor 6,11 przyimek ἐν tłumaczy się narzędziowo: „przez” Problemem natomiast jest interpretacja całego zwrotu ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος. Możliwe są tu dwa tłumaczenia „ducha”:

- 1) chodzi o „ducha” w rozumieniu wewnętrznej sfery człowieka;
- 2) w tekście jest mowa o Duchu Świętym, przez którego dokonuje się w ochrzczonej proces uświęcenia.

Powszechnie przyjmuje się drugą interpretację⁴². Uświęcenie chrześcija-

³⁹ Stępień, *Teologia św. Pawła*, s. 118. Por. Jankowski, *Zarys pneumatologii*, s. 83.

⁴⁰ J. Czerski, *Pojęcie świętości Boga w terminologii Nowego Testamentu*, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego” 1(1968) s. 111.

⁴¹ Fascher, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, s. 173.

⁴² J. Stępień, *Listy do Tesaloniczan i pasterskie. Wstęp — przekład z oryginału — komentarz* (PNT IX), Poznań-Warszawa 1979, s. 230; W. Trilling, *Der zweite Brief an die Thessalonicher* (EKK XIV), Zürich-Einsiedeln-Köln-Neukirchen-Vluyn 1980, s. 121.

nina przez Ducha Świętego pociąga za sobą konsekwencje etyczne, na co zwraca uwagę najbliższy kontekst: „Przeto, bracia, trwajcie i trzymajcie się silnie tradycji, których zostaliście nauczeni czy to przez słowo, czy też przez nasz list” (2 Tes 2,15).

Wolność

Temat wolności, którą obdarza Duch Święty pojawia się już w nauczaniu Chrystusa. Według Łukasza Jezus w czasie swojego wystąpienia w Nazarecie cytuje tekst Iz 61,1–2, w którym jest mowa o „wyzwoleniu przez Ducha uwiezionych” (Łk 4,18). Wolność jest zatem charakterystyczną funkcją działalności Ducha Świętego. Temat ten rozwija z kolei św. Paweł.

W Liście do Galatów tłem wypowiedzi Pawła o wolności jest stosunek chrześcijan do Prawa Starego Testamentu. Wierność przepisom Prawa uważana była w judaizmie za jedyną drogę do uzyskania usprawiedliwienia. Potrzebny był tu ogromny wysiłek człowieka, aby sprostać skomplikowanym przepisom Prawa. Paweł rozumie to jako niewolę. Chrześcijanin jest jednak wolny od tego ciężaru, a sprawcą tej wolności jest Duch Święty, którego otrzymuje się nie dzięki wysiłkom włożonym w wykonanie przepisów, lecz dzięki wierze (Ga 3,2). Istotą chrześcijańskiej wolności jest zjednoczenie z Chrystusem (Ga 5,1). Pociąga ona za sobą konsekwencje moralne, postuluje służbę bliźnim (Ga 5,13) oraz praktykę miłości, która jest wypełnieniem prawa Bożego (Ga 5,14)⁴³

Innym obrazem niewoli jest dla Pawła kierowanie się w życiu pożądliwościami ciała i uleganie grzechowi. Ten styl życia nie „może podobać się Bogu” (Rz 8,8), prowadzi do potępienia (Rz 8,3) i do śmierci (Rz 8,6). Natomiast Duch Święty obecny w człowieku daje życie i wolność (Rz 8,10–15). Wolność chrześcijańska polega zatem na nowym stylu egzystencji, którą Paweł określa jako „życie w Duchu”, jest to styl życia, który cechuje przede wszystkim miłość⁴⁴.

Do obrazu niewoli, w jaką wprowadza Prawo Starego Testamentu nawiązuje również 2 Kor 3,17, przeciwstawiając ją wolności, jaką obdarza Duch Święty: „Gdzie zaś [jest] Duch Pana, [tam jest i] wolność (ἐλευθερία)” Dalejszy kontekst tej wypowiedzi wskazuje, że idea wolności łączy się tu z pojęciem chwały: „My zaś wszyscy z odsłoniętą twarzą wpatrujemy się jak

⁴³ Szymanek, *List do Galatów*, s. 34.

⁴⁴ Romaniuk, *List do Rzymian*, s. 163.

w zwierciadło w chwałę Pana, przemieniani jesteśmy w ten sam obraz, od chwały ku chwale, tak jak przez Ducha Pana” (2 Kor 3,18). Wolność nie jest zatem tylko pojęciem o negatywnych aspektach, nie polega tylko na wyzwoleniu, lecz zmienia pozytywnie życie chrześcijanina. W myśl 2 Kor 3,17–18 daje ona udział w chwale Chrystusa przez Ducha Świętego⁴⁵.

c) „Owoce” Ducha Świętego

Obecność Ducha Świętego w ochrzczonym jest źródłem całej chrześcijańskiej egzystencji, działania, procesu uświęcania i dążenia do doskonałości. Odpowiedzią chrześcijanina na działanie w nim Ducha Świętego powinno być współdziałanie i postępowanie zgodne z przyjętym na chrzcie stylem życia.

O postępowaniu według wymogów Ducha mówi św. Paweł w Ga 5,16–25:

Chodźcie według Ducha, a nie spełnicie pożądania ciała. Ciało bowiem dąży do czego innego niż Duch [...] i stąd nie ma między nimi zgody, tak że nie czynicie tego, co chcecie. Jeśli jednak pozwolicie prowadzić się Duchowi, nie znajdziecie się w niewoli [...] Jest rzeczą zaś wiadomą, jakie uczynki rodzą się z ciała: nierząd, nieczystość, wyuzdanie, bałwochwalstwo narkomania (φαρμακεία), nienawiść [...] pogoń za zaszczycem [...] i tym podobne. Owocem zaś Ducha jest: miłość, radość, pokój, cierpliwość, uprzejmość, dobroć, wierność, łagodność, opanowanie [...] Mając życie od Ducha, do Ducha się stosujmy.

Praktyka życia chrześcijańskiego została określona, zgodnie z terminologią etyczną Starego Testamentu jako chodzenie: περιπατεῖτε (por. 1 Kor 3,3; Rz 8,4; 14,15; 1 Tes 4,1). Paweł przeciwstawia tu dwa sposoby postępowania: w Duchu i w ciele. Na postępowanie człowieka mają zatem wpływ dwie opozycyjne siły: Duch Święty i ciało. Ciało działa na człowieka pożądliwościami, które mają wielką siłę atrakcyjną i pociągają. Natomiast Duch Święty działa impulsami, natchnieniami. We wnętrzu człowieka toczy się walka. O jej wyniku decyduje sam człowiek.

Konsekwencją ulegania popędowi jest przykładowo podany katalog grzechów, zwanych uczynkami ciała. Natomiast przeciwstawny mu katalog cnót nosi tytuł owoce Ducha, a nie uczynki Ducha, gdyż nie są one wynikiem

⁴⁵ Ch. Wolf, *Der zweite Brief des Paulus an die Korinther* (THNT 8), Berlin 1989, s. 76.

bezpośredniego działania człowieka. Człowiek ich nie sprawia, one wyrastają jak owoce na drzewie. Ich sprawcą jest Duch Święty, a człowiek stwarza tylko warunki, klimat tego działania⁴⁶. Działanie należy tu przede wszystkim do Ducha Świętego. Określenie „uczynki” sugerowałoby, że decydujące znaczenie ma tu wkład i wysiłek człowieka. Tymczasem nie człowiek decyduje o wyniku postępowania, lecz mieszkający w nim Duch Święty. Wymienione w tekście owoce Ducha należą do pola semantycznego pojęcia miłości i wyrażają różne aspekty miłości. Wskazuje to, że działanie Ducha ma wymiar społeczny, zmierza do ukształtowania idealnej wspólnoty chrześcijańskiej. Skoncentrowanie katalogu owoców Ducha Świętego na miłości stanowi niewątpliwie novum w Nowym Testamencie w porównaniu ze znanymi katalogami cnót i wad w Starym Testamencie i w środowisku pozabiblijnym. Tego rodzaju zestawienia w Starym Testamencie stawiały na pierwszym miejscu mądrość lub gorliwe wypełnianie Prawa⁴⁷

Duch Święty kieruje życiem wewnętrznym chrześcijanina przez impulsy, natchnienia. Najczęściej cicho i nie spektakularnie.

⁴⁶ Mussner, *Der Galaterbrief*, s. 384–385.

⁴⁷ Szymanek, *List do Galatów*, s. 112.